

Rondetafelgesprek: Rondetafelgesprek over afstandsmoeders, die ongehuwd zwanger raakten en onder druk van de RKK hun baby's afstonden

Vaste commissie voor Veiligheid en Justitie

Datum: 10 september 2015

Zaal: Troelstraal

Tijd: 10.00-13.00 uur

Blok 1: 10.00 - 11.00 uur

- Stichting Vrouwenplatform Kerkelijk Kindermisbruik (VPKK), mevr. A. Knibbe-Van Dijck
- Fiom, mevr. A. Werdmuller
- United Adoptees International (UAI), mevr. C. Kwakernaak
- Mater Matuta, mevr. E.M.D. Sonmeryn
- Adoptieclub Nederland, dhr. E. Staal
- Raad voor de Kinderbescherming, mevr. A.S. Roeters

Blok 2: 11.00 - 12.00 uur

- Konferentie Nederlandse Religieuzen, dhr. P.J.E. Chatelion Counet
- Rooms Katholieke Bisschoppenconferentie, dhr. J.C.G.M. Bakker
- Mevr. A. van den Berghe, adoptieambtenaar in België en voorzitter van het experten panel
- Mevr. E. van Kalveen, Jeugdrechter
- Prof. mr. J.Th.M. Bank

Blok 3: 12.00 - 13.00 uur

- Mevr. C. van der Putten, historicus
- Mevr. W. van Sebille, schrijfster van het boek Opgestaan is Plaats vergaan
- Dhr. H. Hoek, afstandsbaby
- Mevr. A. Juijn, afstandsmoeder

U treft hierna de binnengekomen gespreksnotities.

NOTITIE T.B.V. KAMERCIE VEILIGHEID & JUSTITIE 10 SEPTEMBER 2015

Aandacht voor Gedwongen Afstand Rkk

Anders dan in bijvoorbeeld België en Ierland is in Nederland weinig media-aandacht gekomen voor praktijken binnen de Rk kerk om ongehuwde moeders onder dwang of drang te bewegen tegen hun zin afstand te doen van hun kinderen. Welgeteld noteren wij één uitzending van Brandpunt, bijna een jaar geleden, over de Vroedvrouwenschool in Heerlen; deze uitzending was voor kamerlid Rebel de directe aanleiding om vragen te stellen aan de minister.

Bestrafing

De Heerlense Vroedvrouwenschool was niet de enige Rk instelling waar vandaan kinderen verdwenen. Ons vertelde bijvoorbeeld een vrouw over haar verblijf, als meisje, in een Rk tehuis Huize De Bocht in Goirle, waar ongehuwde zwangere meisjes en jonge vrouwen, van hun kind bevielen. Het huis stond onder leiding van de congregatie Missie en aanbiddingszusters van de Heilige familie. Zelf werd zij abusievelijk 'verdacht' van zwangerschap en opgesloten voor onbepaalde tijd. Zij zag hoe de bewoonsters werd verboden en verhinderd met elkaar te spreken, hoe zij van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat onder voortdurend en streng toezicht aan het werk werden gehouden en hoe het tehuis zinderde van onderdrukte emoties. Wat er na de bevalling gebeurde met moeder en kind wist niemand, maar gezien het volkomen gebrek aan psychische, educatieve en fysieke voorbereiding op bevalling en moederschap kan men in redelijkheid aannemen dat de moeders geen zeggenschap kregen over hun kind en dat zij vaak onvoorbereid en onvrijwillig van hun kind gescheiden werden. Dit verhaal speelde zich af in de zestiger jaren van de vorige eeuw; naar onze informatie duurden deze praktijken voort tot zeker het einde van de zeventiger jaren. We ontvingen verder meldingen van vrouwen die ernstig onder schuld gebukt gaan en afstandskinderen met een geschiedenis van geweld en seksueel misbruik.

Betrokken congregaties waren: Kleine zusters van de Heilige Joseph; Dominicanessen van het Allerheiligst sacrament; zusters van Liefde van Schijndel; Franciscanessen van Heythuisen; Franciscanessen van de heilige Elisabeth; Dominicanessen van het Sint Catharina Apostolaat; en de zusters van de Voorzienigheid. Voor gevallen meisjes waren er de instituten van de zusters van de goede Herder en de Dominicanessen van Bethaniën. Uit te getuigenissen van melders van geweld en misbruik in de Rk kerk blijkt een hard regime van bestraffing met verborgen dwangarbeid.

Extreme positie Rk kerk

In zijn antwoord op vraag 4 van kamerlid Rebel suggereert de minister ten onrechte dat de houding van de Rk kerk tegenover ongehuwd moederschap er een was die breed maatschappelijk werd gedeeld. Wij wijzen er op dat het Fiom al in 1930 is opgericht, als koepel van toen vijftientig organisaties die zich richtten op hulp aan ongehuwde moeders en hun kinderen, dat de organisatie snel groeide en dat bij het Fiom onder hulp aan moeder en kind vooraleerst werd begrepen dat de moeder werd geholpen de zorg voor haar kind te dragen. Weliswaar konden ongehuwde moeders buiten de Rk kerk ook niet bepaald rekenen op veel maatschappelijk respect en tot aan de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965 ook weinig op financiële steun, desalniettemin waren er vanaf

1 <https://fiom.nl/kenniscollectie/afstand-ter-adoptie/historie>

het begin van de twintigste eeuw vele instellingen waar ongehuwde moeders konden bevallen en konden worden begeleid naar een zelfstandige maatschappelijke positie, zonder dat zij werden bedreigd met het afnemen van hun kind. Integendeel: ook ongehuwde moeders werden geacht zorg en verantwoordelijkheid te dragen voor hun kinderen. Ter illustratie verwijzen wij naar de geschiedenis van het al in 1905 geopende Tehuis Annette in Amsterdam, waar het beleid gericht was op de versterking van de maatschappelijke en economische positie van ongehuwde moeders en waar overigens ook de betreffende vaders waar mogelijk werden aangesproken op hun verantwoordelijkheid.² 'Annette' was wellicht voorloper, maar in de drie decennia na de opening ervan volgden meerdere, soortgelijke initiatieven, vooral in liberale kringen, en beïnvloedde de visie van 'Annette' in het algemeen de houding van andere, ook (niet-katholieke) christelijke, hulpinstellingen op dit gebied. De 'zorg' van de Rk kerk contrasteerde met deze ontwikkelingen in die zin dat zij ongehuwde zwangere meisjes en vrouwen strafte voor hun onzedelijkheid en dat zij de kinderen linksom of rechtsom aan hun zondige moeders onttrok.

Toezichthoudende rol van de overheid, omzeilen wettelijke voorschriften

Onzes inziens geeft de minister geen bevredigend antwoord op vraag 5 van Rebel betreffende de toezichthoudende rol van de overheid bij de praktijken in genoemde Vroedvrouwenschool. Al vanaf de instelling van de Voogdijraden in 1905 was de alleen de burgerlijke rechter bevoegd om kinderen aan het gezag van de ouder of ouders te onttrekken. Adoptie, de enige wettige vorm waarbinnen alle juridische betrekkingen tussen biologische ouders en hun kinderen kunnen worden verbroken, werd pas in 1956 mogelijk. Adoptie werd aan formele eisen verbonden en moeders die hun kind ter adoptie aanboden, hadden een bedenktijd van drie maanden om het doen van afstand te herroepen. Voorheen bestond alleen de mogelijkheid van pleegzorg, waarbij de ouders en ook de ongehuwde moeder (althans tot aan 1953) het onverkorte recht hadden hun kind weer zelf te gaan verzorgen. De in 1953 ingevoerde Wet Pleegkinderen beperkte dat recht maar bond het plaatsen van kinderen in pleeggezinnen wel aan strikte voorwaarden van noodzakelijkheid.

De essentie van de dwang op het afstand doen van kinderen binnen de Rk kerk ligt niet alleen in de eigenzinnige normen voor wat betreft de moeder-kindrelatie, in falen om daadwerkelijk zorg te bieden aan moeder en kind en in het toebrengen van aanzienlijk leed bij beiden, maar ook in het negeren en omzeilen van wettelijke voorschriften betreffende pleegzorg, adoptie en plaatsing van kinderen in tehuizen. De minister geeft in antwoord op de vraag naar de toezichthoudende rol van de overheid slechts een uiterst summier opsomming van betreffende wetgeving en vermeldt niets over de maatschappelijk afwijkende praktijken binnen de Rk kerk of over de taak van de overheid om toezicht te houden op de uitvoering van haar wetten. Dat toezicht is er in dezen evident niet geweest.

Kerkrechtelijke basis in strijd met de wet

Ten slotte willen wij uw aandacht vestigen op de tot op heden bestaande kerkrechtelijke basis voor het handelen van de Rk kerk met betrekking tot het gezag over minderjarigen. In de 'Codex juris canonici' ofte wel het canonieke wetboek geeft canon 98 een verrassende blik op de betreffende binnen de Rk kerk geldende regels. Deze canon luidt als volgt:

- '1. Een meerderjarige persoon beschikt over de volledige uitoefening van zijn rechten.
2. Een minderjarig persoon blijft in de uitoefening van zijn rechten onder de macht van de ouders of voogden, uitgezonderd datgene waarin minderjarigen door de goddelijke wet of het canoniek recht aan hun macht onttrokken zijn; *wat betreft de aanstelling van voogden en hun macht dienen de*

² <https://stadsarchief.amsterdam.nl/archieven/archiefbank/overzicht/1355.nl.html>

voorschriften van het burgerlijk recht in acht genomen te worden, tenzij door het canoniek recht iets anders voorzien wordt, of de diocesane Bisschop in bepaalde gevallen om een goede reden geoordeeld heeft dat erin voorzien moet worden door de benoeming van een andere voogd.' (Cursivering door VPKK)

Concluderend stellen wij:

1. dat door (functionarissen van) de Rk kerk op schadelijke wijze is omgegaan met het maatschappelijke probleem van ongehuwde moeders en hun kinderen;
2. dat de Rk kerk een extreme positie innam ten opzichte van de in de samenleving groeiende opvatting dat de verantwoordelijkheid voor kinderen in de eerste plaats bij de ouders, gehuwd of ongehuwd, berustte
3. dat de gedurende de gehele periode van de verzuiling door de overheid aan de rk kerk toevertrouwde zorg voor in katholieke kring verkerende ongehuwde moeders en hun kinderen, zonder behoorlijk toezicht vanwege dezelfde overheid, heeft geresulteerd in een nader te onderzoeken aantal onrechtmatig verbroken relaties tussen moeders en hun kinderen;
4. dat door deze verbroken relaties ernstige, nader te onderzoeken schade is toegebracht aan zowel moeders als kinderen;
5. dat vooral de wijze van benadering van ongehuwd zwangere meisjes en vrouwen, waaronder het straffen door middel van het mogelijk onrechtmatig te werk stellen, deze vrouwen onterecht en naar de maatschappelijke maatstaven van zelfs de eerste helft van de 20ste eeuw onevenredig zware schuld- en schaamtegevoelens heeft bezorgd waardoor ook de later ontstane mogelijkheden van contact tussen moeder en kind bemoeilijkt zo niet onmogelijk zijn gemaakt;
6. dat een deel van de aldus aan de moeder onttrokken kinderen hun jeugd hebben moeten doorbrengen in door nonnen of broeders geleide tehuizen en internaten met alle inmiddels bekend geworden gevolgen van dien;
7. dat tot op heden voor een onbekend aantal van de betreffende moeders en kinderen niet de informatie beschikbaar is die tot hereniging respectievelijk inzicht in de eigen geschiedenis zou kunnen leiden;
8. dat de overheid in haar toezichthoudende rol heeft gefaald in die zin dat deze praktijken door de overheid gekend en verhinderd hadden behoren te worden;
9. dat de overheid ook gefaald heeft in het toezicht op binnenkerkelijke regelgeving, in casu canon 98 van het canonieke wetboek, noodzakelijk teneinde de fundamentele scheiding tussen staat en kerk te bewerkstelligen;
10. en dat derhalve behalve de Rk kerk ook de Nederlandse overheid de verantwoordelijkheid toekomt om het door deze praktijken ontstane leed te onderzoeken, te erkennen en genoegdoening te verschaffen.

Aan: De Commissie voor Veiligheid en Justitie
Van: Stichting Fiom
Betreft: Inbreng voor het rondetafelgesprek over afstandsmoeders dd 10 september 2015

Standpunt: Fiom pleit voor nader onderzoek door de overheid en het instellen van een register voor betrokkenen bij illegale adoptie.

Fiom begeleidt sinds 1930 vrouwen die onbedoeld zwanger zijn en niet zelf voor hun kind kunnen zorgen. Sinds de jaren tachtig biedt Fiom afstandsmoeders en geadopteerden hulp bij het zoeken naar familie en organiseert zij gespreksgroepen voor afstandsmoeders. Vanuit dit werk heeft Fiom jaarlijks contact met tientallen vrouwen met een voornemen tot afstand ter adoptie en afstandsmoeders die in het verleden afstand hebben gedaan van hun kind.

Wij onderschrijven het beeld dat veel afstandsmoeders in de jaren vijftig, zestig, zeventig en soms ook later nog, onder druk gezet of gedwongen zijn hun kind af te staan ter adoptie. Werd je in die tijd ongetrouwd zwanger dan was je een gevallen meisje, een schande voor de familie. Mogelijkheden om een zwangerschap te voorkomen of af te breken waren er niet: voorbehoedsmiddelen ontbraken veelal en abortus was illegaal. Ook was er geen uitkering of hulp voor alleenstaande moeders die zelf voor hun kind wilden zorgen.

Ongehuwd zwangere vrouwen gingen vaak vanaf dat de zwangerschap zichtbaar was naar een opvanghuis voor vrouwen of ze gingen naar familie ver weg. Hier konden ze in het geheim bevallen en werden ze tijdens de kraamtijd verzorgd. Van een echte keuze was geen sprake, meestal was de druk groot om afstand te doen. Vanuit een moreel oordeel werd het kind van de moeder afgenomen, zij werd als het ware gestraft voor haar 'zonde'. Velen mochten hun kind niet zien. Als ze daarna weer thuis kwamen werd er niet meer over gepraat. Men dacht in die tijd dat het beter was een band met het kind te vermijden en alles te vergeten. Bovendien was afstand doen van je kind een groot taboe dus moest het geheim blijven. De afstandsmoeders moesten beloven nooit op zoek te gaan naar hun kind. Voor deze vrouwen kunnen de gevolgen soms levenslang zijn. Ze kunnen het verleden niet verwerken en hebben groot verdriet om het verlies van hun kind.

Niet alleen Katholieke instellingen hebben meegewerkt aan het onder druk zetten of soms dwingen van moeders om hun kind af te staan, maar ook hulpverleners van andere betrokken instellingen. Wat de rol van deze instellingen precies is geweest en in welke mate er misstanden plaats hebben gevonden is niet duidelijk. Deze informatie zit verborgen in de verhalen van afstandsmoeders en deels in de afstandsdossiers.

Nader onderzoek en het belang van erkenning

Fiom vindt de overheid de aangewezen partij om actie te ondernemen. Juist omdat meer instellingen dan alleen die van de Rooms Katholieke Kerk deze praktijken hebben uitgevoerd, kan de verantwoordelijkheid niet bij één instelling gelegd worden. De overheid kan vanuit haar neutrale en overkoepelende positie een belangrijke rol spelen.

Zolang niet duidelijk is wat er precies gebeurd is, pleiten wij voor nader onderzoek door de overheid. Er is nog geen structureel onderzoek gedaan naar afstand ter adoptie in de genoemde periode. De staatssecretaris zegt dat de Commissie Deetman in zijn tweede onderzoeksrapport aandacht heeft besteed aan afstandsmoeders. Ten eerste betrof dit slechts de moeders die zwanger waren door seksueel misbruik binnen de kerk en hun kind gedwongen hebben afgestaan. Zoals u zult begrijpen is de totale groep vrouwen die ongewenst zwanger waren en gedwongen afstand hebben gedaan van hun kind veel groter. Ten tweede was het een literatuuronderzoek, waarvan de conclusie was dat er niet veel te vinden was.

Wij denken dat de waarheid het beste achterhaald kan worden door de betrokkenen zelf te spreken. Het begint met het verhaal van de afstandsmoeders. Wij pleiten voor een landelijke oproep aan afstandsmoeders om zich kenbaar te maken en hun verhaal te vertellen. Zo kan de situatie in kaart gebracht worden. Vervolgens kunnen de instellingen die daaruit naar voren komen aan nader onderzoek onderworpen worden.

Een onderzoek met een landelijke oproep aan afstandsmoeders zich te melden biedt afstandsmoeders de mogelijkheid naar buiten te komen met hun verhaal en hun verleden wat meer te verwerken. Tevens geeft het erkenning aan afstandsmoeders voor hun leed. Wij hebben de ervaring dat dat helend werkt.

Illegale adoptie

Ons is niet bekend of er in Nederland ook structureel illegale dingen gebeurd zijn, zoals in België. Wel kennen we een aantal voorbeelden vanuit onze werkpraktijk. Een man die uit Brazilië 'geadopteerd' is heeft ontdekt dat hij niet is afgestaan ter adoptie, maar dat zijn Nederlandse ouders hem in Brazilië als baby hebben aangegeven als hun eigen kind. Dit schijnt in die tijd veelvuldig gebeurd te zijn en officiële instanties werkten mee. Daarnaast hebben wij contact met vrouwen die zwanger zijn geraakt door incest. Bij hen is de baby weggenomen en elders ondergebracht. Ook hier werd het kind aangegeven door de 'pleegouders' als eigen kind en is zijn afkomst niet meer te achterhalen. Deze vrouwen pleiten voor een register voor mensen die dit is overkomen. Niet alleen voor de moeders en de kinderen, maar ook voor andere betrokkenen die kennis hebben van de zaak. Mogelijk kunnen mensen zo in contact komen met hun biologische kind of ouders.

De staatssecretaris geeft aan dat hij niet weet of er iets illegaals gebeurd is. Dit is temeer een reden om hier aandacht aan te geven. Fiom steunt het voorstel van bovengenoemde vrouwen om een register te openen voor mensen die illegaal geadopteerd zijn/hebben en voor vrouwen van wie het kind illegaal is afgenomen. Wij hebben ervaring met registers, zoals het dit jaar geopende vondelingenregister, een meldpunt met de mogelijkheid tot inschrijving. Het zou aansluiten bij onze huidige werkzaamheden om ook een dergelijk meldpunt voor illegale adoptie te openen. Naast de functie die een dergelijk register heeft voor de betrokkenen, kan het licht werpen op het vóórkomen van illegale adoptie in Nederland.

Namens Fiom,

Ellen Giepmans en Astrid Werdmuller

Aan
C.c.
Datum 2 september 2015
Onderwerp Rondetafelgesprek 10 sept
Dossier/Nummer UAI.RTGTwKa.1009

Geachte mevrouw Soysal,

Met betrekking tot het Rondetafelgesprek van 10 september waarin zal worden gesproken over en met moeders die onder druk van de Rooms-Katholieke Kerk hun kind hebben afgestaan, willen we graag de volgende zaken bespreken:

- Aandacht voor de gevolgen en erkenning van het leed van ouders/moeders die hun kinderen hebben afgestaan d.m.v. geforceerde afstand en adoptie. De vrouwen hadden vaak geen autonome zeggenschap over de beslissing hun kind wel of niet te houden en voelden zich onder druk gezet en gemanipuleerd door familie en hulpverleners.¹ In hoeverre worden afstandsmoeders nog steeds als moeders gezien, in hoeverre voelen ze zich nog steeds moeder.²
- Aandacht voor en erkenning van de gevolgen voor de geadopteerden m.b.t. afstand en adoptie, zowel op korte termijn en lange termijn. Hierbij valt te denken aan verlies van o.a. zichzelf, familie, cultuur, sensitiviteit, spiritualiteit. Het blijkt er weinig tot geen erkenning is voor het feit dat de geadopteerde een verlies heeft ervaren.
- Welke beweging zal de Rooms-Katholieke Kerk in dezen moeten maken om het leed van de betrokkenen te doen verzachten? Wij zijn van mening dat erkenning en excuses aan de betrokkenen voor het aangedane leed op zijn plaats zijn. Voorts achten wij het wenselijk dat, in navolging van de commissie Deetman, die het seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms Katholieke Kerk onderzocht, onderzoek nodig is naar de omvang, de werkwijze en alle verantwoordelijken rondom afstand en adoptie onder druk van de Rooms Katholieke Kerk en andere kerkelijke instanties. Hierin zou moeten worden onderzocht op welke manier de moeders onder druk werden gezet afstand te doen van hun kind, hoe het proces van afstand doen na de bevalling was, welke sociale en maatschappelijke kaders hebben gezorgd voor deze processen en welke rol de Rooms Katholieke Kerk heeft gespeeld in deze processen.
- Erkenning van het belang van hereniging en contact met de familie van herkomst, alsmede tegemoet komen aan en faciliteren van de wens en vraag van de afstandsmoeder en geadopteerde om in contact te komen met elkaar, gezien in het licht van het feit dat i.v.m. de huidige regelgeving zoeken naar familie lang niet altijd mogelijk blijkt te zijn.
- Op welke manier wordt nazorg geregeld voor degene die zijn/haar afstandsmoeder/-ouders heeft gevonden? Hoe gaat met om met de bekende split, het loyaliteitsconflict, het trauma en het onder ogen moet zien van datgene dat men daadwerkelijk verloren heeft?
- Komt het in stand houden van de adoptiemarkt door vraag en aanbod ten goede aan de meest kwetsbaarste partijen, t.w. de afstandsouder en de geadopteerden?

Namens het Bestuur en Management
United Adoptees International

Chamila Kwakernaak

¹ P.Bos. In één klap moeder en ook weer niet. (2011)

² P.Bos. Once a mother. (2008)

MATER MATUTA

MATER MATUTA vzw

Kerkstraat 75/C

3920 LOMMEL

Telefoon: 0477 213 493

E-mail: marleen.adriaens@gmail.com

RONDETAFELGESPREK TWEEDE KAMER 10/09/2015

Vorig jaar augustus, werd Mater Matuta vzw in België opgericht. Een vereniging die overlevers van gedwongen afstand/-adoptie, vertegenwoordigt. Vele moeders en geadopteerden hebben ons hun verhaal toevertrouwd en zijn hier mee naar buiten getreden in de media. Daaropvolgend heeft de Commissie van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van het Vlaams Parlement eind vorig jaar hoorzittingen gehouden en luisterde zowel naar getuigenissen van overlevers als naar het betoog van de Kerk en van degenen die instonden voor de opvang van zwangere meisjes en adopties. Er werd een expertenpanel in het leven geroepen die advies heeft gegeven over de wegen om tot erkenning, heling en herstel te komen, zowel voor individuele slachtoffers als collectief en heeft beleidsaanbevelingen gedaan voor de toekomst. Mater Matuta heeft bijkomend ook nog een verzoekschrift ingediend bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers om verder onderzoek te vragen naar deze malafide praktijken en dit op federaal niveau.

De slachtoffers/overlevers waren ook in België een vergeten groep, maar dat is nu verleden tijd. In het verleden hadden de slachtoffers/overlevers in Nederland nog steun aan elkaar door de sites 'Afstandmoeders.nl' en 'Adoptietrefpunt.nl'. Maar ze bleven in de kou staan wat betreft erkenning door de overheid. Er is amper onderzoek verricht naar gedwongen afstand/adoptie door de commissie Deetman die dit een zeer complexe materie vond en moeilijk te onderzoeken.

Zo blijven deze overlevers van gedwongen afstand/adoptie verder leven in een sfeer van taboe en geheimhouding. Waarom zij vergeten zijn heeft veel te maken met de manier waarop deze gedwongen afstand/-adoptie tot stand kwamen.

Ongehuwde zwangere meisjes die afstand moesten doen van hun kind, kwamen meestal uit een religieus gezin. De druk van de ouders, van de sociale samenleving en van de Kerk was zo groot dat ze geen andere kant op konden, ze hadden geen keuze. Eenmaal de zwangerschap zichtbaar werd bracht men het meisje elders onder. De zwangerschap werd voor de familie en omgeving geheim gehouden. Men beschouwde buitenechtelijke en ongehuwde zwangerschap een vergrijp tegen de wil van God en de wetten van de samenleving. Dus moeder en kind moesten gestraft worden. De schuld van de zwangerschap werd hoofdzakelijk bij het meisje gelegd, zelfs bij incest of verkrachting. Het zwangere meisje werd verteld dat zij de afstand van haar baby snel zou vergeten en door kon gaan met haar leven en daarom werd de kersverse moeder meestal verhinderd om haar kind te zien of vast te houden om de band zo vlug mogelijk te verbreken.

Tijdens het onderzoek dat Mater Matuta in België hebben gevoerd bleek al gauw dat er ook banden met Nederland waren. Nederlands vrouwen/meisjes werden naar België gebracht naar opvanghuizen voor zwangere meisjes. Baby's in België werden door Nederlandse echt)paren geadopteerd. Sporen hiervan leiden naar Zegge, naar de voormalige aalmoezenier Denissen, die in contact stond met zowel Mevr. Wante als met de zusters Kindsheid Jesu, die baby's ter adoptie aanboden en zwangere meisjes opvingen. Wat ons opgevallen is, is dat de werkwijze van Mevr. Wante en deze van de Zusters Kindsheid Jesu parallel lopen, net of ze ooit samengewerkt hebben. Hun werkwijze was bijna identiek. De adopties gebeurden ook niet altijd legaal, daarom dat beide diensten duizenden adoptiedossiers hebben vernietigd zodat zoektochten bijna of geheel onmogelijk worden. Vele meisjes werden door hen naar Frankrijk gebracht om daar anoniem te bevallen. De baby's, Franse Staatsburgertjes die normaal de bescherming van Frankrijk genoten, werden naar België gebracht om er ter adoptie te worden gesteld. De zusters Kindsheid Jesu hadden zelfs de mosterd in Nederland gehaald, zo blijkt uit een brochure van Adoptiedienst Tamar : "Enkele bestuurders gingen samen met een afgevaardigde van Caritas en de Overste van de Zusters Kindsheid Jesu op bezoek in Nederland. Fiom (Federatie van Instellingen voor Ongehuwde Moeders) in Den

Haag beschikte over heel wat ervaring in het werken met ongehuwde moeders en hun kinderen. Bovendien bezaten ze een aantal artikels over deze materie en verslagen van studiedagen."

Uit ervaring weten we dat het aangewezen is om deze moeders en geadopteerden hun verhaal te laten vertellen, daar conclusies uit te trekken en alzo erkenning te kunnen geven aan deze groep van overlevers. De verhalen die moeders aan ons hebben verteld zijn geen verhalen van spijtoptanten, zoals de Secretaris van de Belgische Bisschoppenconferentie beweerde op de hoorzitting in het Vlaams Parlement. Ze zijn ook niet gebaseerd op de verhalen die in het boek van Mevr. Hutsebaut, 'Kleine Zondaars, Kerk en kinderhandel' zijn opgetekend, zoals de adviseur van de Belgische Bisschoppen zelfs verklaarde. De verhalen die Mater Matua heeft gehoord hebben nieuwe feiten naar boven gebracht, die zeker niet in dit boek vermeld stonden. Ook Nederlandse moeders en geadopteerden hebben ons gecontacteerd en mij hun verhaal verteld zodat wij begrepen dat er toch misschien iets ontbreekt aan de Nederlandse hulpverlening naar deze mensen toe. Moeders en geadopteerden zijn hier ook nog steeds op zoek naar dossiers die onvindbaar blijken te zijn.

We mogen niet enkel naar de Kerk wijzen in deze problematiek van gedwongen afstand en-adoptie. De tijdsgeest en alle instanties die de mogelijkheid hadden tot toezicht op de wettelijke naleving van adopties, hebben steeds de andere kant opgekeken en zijn medeverantwoordelijk voor het leed van vele moeders en geadopteerden.

De adoptieproblematiek uit het is een wereldwijd probleem. Talloze landen hebben te kampen gehad met gedwongen afstand en -adoptie en ook hier ziet men dat de overheid en de Kerk in gebreke is gebleven. Daarom zou het aangewezen zijn dat Nederland haar verantwoordelijkheid neemt en doet wat er gedaan moet worden. Uit verder onderzoek kunnen lessen getrokken worden voor de huidige adoptieproblematiek.

Ik dank u voor uw aandacht.

Ella Maryse-Dominique Sonmereyn
Bestuurslid

AdoptieClub Nederland

info {at} adoptieclubnederland.nl

Rondetafelgesprek Vaste commissie van Veiligheid en Justitie 10 september 2015
Bijdrage Erik Staal namens AdoptieClub Nederland

Afstand en adoptie

Afstand doen en afgestaan worden zijn traumatische ervaringen voor moeder en kind. AdoptieClub Nederland is van mening dat het aantal adopties tot een absoluut minimum moet worden beperkt.

Als vrouw afstand doen van je kind is onnatuurlijk. Dat dit gebeurt zonder druk van buitenaf is moeilijk voor te stellen. Maar schaamte voor zichzelf en richting haar kind kunnen een rol spelen. Net als de schaamte richting de omgeving die haar waarschijnlijk heeft afgekeurd, dood gezwegen en uitgekotst omdat ze (per abuis, door roekeloosheid of verkrachting) zwanger is geworden. Dan is het voor vrouwen haast onmogelijk geworden om het goed te doen. Veroordeeld worden omdat je zwanger bent en vervolgens veroordeeld worden omdat je je bloedeigen kind hebt afgestaan. Die schaamte zorgt ervoor dat gevoelens worden ontkend, weggestopt en verzwegen. Rouwen over het verlies van je kind is dan bijna onmogelijk, met alle gevolgen van dien.

Geadopteerden kunnen zich afgewezen voelen door de vrouw die ze op de wereld heeft gezet, soms meer dan één keer. Je bent een tweede hands kind, een geheim in de familie waarover gezwegen moet worden. Verlatingsangst, moeite met intimiteit en een gebrek aan basis vertrouwen kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling, of het achtervolgt geadopteerden hun hele leven lang. Verwarring dat geadopteerden dankbaar moeten zijn dat ze geadopteerd zijn. Blij zijn met een trauma van het verlies van je moeder op een hele jonge leeftijd. Gescheiden worden van je moeder op het moment dat je van haar het aller aller afhankelijkst bent. Onderzoeken genoeg die aangetoond hebben hoe slecht het is als zuigelingen het fysieke contact met hun moeder wordt ontnomen.

Afstand doen ter adoptie is onomkeerbaar.

Afgestaan zijn en geadopteerd zijn is onomkeerbaar.

Moeder en kind hebben levenslang. Voor elk zal dit andere gevolgen hebben. Maar dat het gevolgen heeft is zeker.

Maatschappelijke druk

Dit rondetafelgesprek gaat over de rol van de katholieke kerk bij afstand ter adoptie. AdoptieClub Nederland betreft hierbij ook andere geloofsovertuigingen zoals het Christendom in het algemeen, Islam en Hindoeïsme alsook de rol van hulpverlenende instanties en de heersende normen.

Het afdwingen van het afstaan ter adoptie van een kind is onmenselijk en onwenselijk. Het maakt dan niet uit of dit gebeurt onder druk vanuit een religie, de heersende maatschappelijke normen, door familie of hulpverlenende instanties. Helaas gebeurt het nog steeds alleen dan geflankeerd met een ander plausibel verhaal.

Persoonlijke zienswijzen gebaseerd op hier bovengenoemde geven geen recht om te bepalen wat er met moeder en kind moet gebeuren. AdoptieClub Nederland acht dit in strijd met de Rechten van de Mens om als vrouw zelfstandig te mogen en te kunnen besluiten wat goed voor moeder en haar kind is.

Als religie, familie of de maatschappij zouden willen bijdragen dan enkel in de vorm van hulp die de moeder en haar kind nodig hebben om samen te kunnen (over)leven, samen te mogen zijn. De rol die de kinderbescherming had gedurende de jaren 50, 60 en 70 is in deze onduidelijk.

Recht op afstammingsgegevens

In Nederland weegt het recht van het kind op afstammingsgegevens zwaarder dan het recht van de biologische moeder op haar privé leven.

Helaas is er niks geregeld als je biologische moeder niet wil vertellen wie je biologische vader is. Discussies over vondelingenluikjes en anoniem bevallen botsen met de innige wens van veel geadopteerden om te weten waar ze vandaan komen en van wie ze afstammen. Daarnaast willen mensen graag informatie over erfelijke ziekten. Er zijn te veel geadopteerden met een onjuist, onvolledig of ontbrekend afstands dossier. Wie komt er voor deze groep op?

Na-zorg

Afstand doen en afgestaan worden is voor betrokkenen een heel moeilijk te behappen trauma. Zelfs na vele jaren kunnen afstandsmoeders en geadopteerden grote moeite hebben met dit verleden.

Afstandsmoeders is veelal geadviseerd om te zwijgen, nooit meer praten over de gedane afstand. Veel geadopteerden worstelen met hun identiteit en zelfbeeld. Hulp voor deze twee groepen is specialistisch. Het is dan ook bijna niet te begrijpen dat de regering de afgelopen jaren op deze hulp heeft bezuinigd. Praatgroepen van geadopteerden of afstandsmoeders onder leiding van gespecialiseerde hulpverleners zijn er niet meer, ondanks dat hier behoefte aan is.

Voor geadopteerden zijn afstandsmoeders geen 'vergeten' groep. Ongeacht de omstandigheden waarin afstandsmoeders van hun kind afstand hebben gedaan, onder welke druk dan ook, ze zouden meer erkenning mogen krijgen.

Notitie

Ten behoeve van: *rondetafelgesprek Vaste Kamercommissie Veiligheid & Justitie
inzake de problematiek van ongehuwd moederschap en het afstand
doen van baby's*

Opgesteld door : *namens de Konferentie Nederlandse Religieuzen
prof. dr. mr. P.J.E. Chatelion Counet l.i.c. (secretaris-generaal)*

Datum : *10 september 2015*

Opmerking vooraf

Het onderwerp afstandsmoeders en afstandsbaby's is een voor de betrokkenen bijzonder pijnlijk en verdrietig onderwerp. Voor de personen die het betreft en vaak in eenzaamheid hun verdriet hebben moeten verwerken is het goed dat er aandacht aan hun problematiek wordt geschonken; namens de huidige generatie religieuzen in Nederland spreek ik hierbij compassie uit alsmede de bereidheid een luisterend oor te bieden voor het leed dat er bestaat.

Focus van deze notitie is op de ordes en congregaties (met name zustercongregaties) die bij de opvang van ongehuwd zwangere meisjes en ongehuwde moeders betrokken waren.

Ontstaan van vroedvrouwscholen, kraamklinieken en doorganghuizen in katholiek Nederland

- Rond de eeuwwisseling (1895-1903) lag in de katholieke gebieden, de provincies Noord-Brabant en Limburg, de zuigelingensterfte ver boven het landelijk gemiddelde (zie *100 jaar Moederschapszorg in Limburg 2009*, p. 17). In Limburg waar 1/3 van de geboortes zonder verloskundige hulp plaatsvonden, probeerden de Provinciale Staten door het opzetten van vroedvrouwenopleidingen, kraamklinieken en stichtingen van moederschapszorg het tij te keren. Uit onderzoek van Wiemann (1988, p. 343-44) blijkt dat de zuigelingensterfte onder onwettige kinderen destijds dubbel zo groot was als onder wettige kinderen. Het oprichten van opvang- en doorganghuizen geschiedde mede omwille van het tegengaan van de hoge sterfte onder onwettige kinderen.
- Bestuur en directie van deze instellingen op rooms-katholieke grondslag waren in handen van burgers en lekenbestuurders.¹ De Kleine Zusters van de H. Joseph uit Heerlen werden uitgenodigd de verzorging en de praktische en feitelijke leiding op zich te nemen. Plan om naast de vroedvrouwschool in Heerlen (1909) een doorganghuis (1913) op te richten kwam van de geneesheer-directeur de heer Cl. Meuleman (in 1930 ook betrokken bij oprichting van FIOM). Zijn beleid was moeder en kind bij elkaar te houden. De zusters onderschreven dit beleid en maakten het zich eigen in de opvang- en doorganghuizen die nadien werden opgezet.²

¹ Zo nam bijvoorbeeld burgemeester De Hessele van Heerlen in 1910 zelf zitting in het bestuur van de juist gestichte Vroedvrouwschool (*Moederschapszorg*, p. 21).

² Hoe dit beleid in de praktijk gestalte kreeg, blijkt uit het onderzoek van Beurskens dat de situatie van ongehuwde moeders in de jaren 1925, 1930 en 1935 beschrijft (*"Mijnheer Dokter"* Bijlage II, tabel 5). 19 moeders kregen direct na de bevalling in Moederschapszorg met kind terug naar het ouderlijk huis, 15 moeders namen intrek in het doorganghuis waar zij langere tijd

- Vanuit Heerlen werden er doorganghuizen opgericht in Den Haag (St. Anna) – ook hier waren leiding en directie in handen van burgers/leken (echtpaar Krul-Schütz) – in Breda (St. Magdalenastichting, later Moederheil), en in Utrecht (St. Paulusstichting). In al deze doorganghuizen bleven de jonge moeders nog minstens drie maanden voor de voeding van het kind, en ook om een goede relatie tussen moeder en kind te bevorderen. Daarnaast werd ook in St. Anna in Heel een doorganghuis ingericht.
- In Amsterdam werd van 1926 tot 1970 Huize Hubertus geleid door de zusters van de Voorzienigheid die ongehuwde moeders met hun kinderen opvingen. Door de moeders in staat te stellen overdag te werken terwijl zij voor de opvang van kinderen zorgden, boden ze een alternatief voor het afstaan ter adoptie, al waren er ook meisjes die dit wel deden (*Ex caritate*, 390-91).
- In Goirle werd van 1945 tot 1992 door de Missie- en Aanbiddingszusters van de Heilige Familie een huis geopend voor de opvang van meisjes die zwanger waren van de bevrijders of de bezetters (*Ex caritate*, p. 390). De bestemming van het huis werd nadien breder voor de opvang van ongehuwde moeders die ook langere tijd samen met kind konden blijven.

De ideologie van de Heilige Familie – geïnspireerd door de geschiedenis die met het ontstaan van het christendom is verbonden: de schande van Maria, de ongehuwde moeder van Jezus, en de moeilijke omstandigheden waaronder ze haar kind behield (de vlucht naar het ‘doorganghuis’ Egypte) – inspireerde ook andere congregaties.

- Brouwers en Dorren (*Geschiedschrijving Moederheil* 1995 p. 10-11, *Met de Minsten* 2013 p. 259,) beschrijft hoe vooral de families van de ongehuwde meisjes, vaak met inschakeling van de pastoor, en gedreven door angst voor de schande, op het afstaan van het kind aandrongen. De zusters in de doorganghuizen trachtten zoveel mogelijk vast te houden aan behoud van het kind door de moeder. Moederheil in Breda was in 1945 het grootste doorganghuis in Nederland met 2.000 volwassenen en kinderen waaronder 178 ongehuwde moeders. De ongehuwde moeders kregen vanaf 1951 gelegenheid uithuizig te werken waarna ze ’s avonds weer met hun kind verenigd werden. Het doel was resocialisatie.

Onderzoek naar opvang- en doorganghuizen van zustercongregaties van de R-K Kerk

- Het onderzoek dat naar de opvang- en doorganghuizen van de zustercongregaties is uitgevoerd (zie ook de samenvatting en analyse daarvan in het tweede rapport van de commissie-Deetman³, p. 82-97), toont een opvallende rode lijn en conclusie.⁴ Het beleid van de zusters (de ordes en de congregaties) was er steeds op gericht moeder en kind bij elkaar te houden. Zij verzetten zich tegen het afstand doen van het kind door de moeder omdat dit voor het kind niet de beste oplossing was. De schande van een ongehuwd zwanger meisje woog niet op tegen het belang om moeder en kind bij elkaar te houden.
- In 1930 sloten veel van de door de zusters geleide doorganghuizen zich aan bij de *Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar kind* (FIOM). In 1940 richt het FIOM de commissie tot *Centralisatie inzake Afstand van Kinderen* op die zich

met kind verblijven, 2 moeders krijgen een betrekking met behoud van kind, 2 moeders staan hun kind af en keren terug naar ouderlijk huis, 1 moeder huwt met vader van kind, 1 moeder staat kind af aan ouders van de verwekker, 4 moeders staan hun kind af aan eigen familie, van 1 moeder is situatie onbekend. Bij de beslissingen over de gewenste situatie waren vaak meerdere partijen betrokken zoals de vereniging Moederschapszorg, de familie, de Armenraad en de Rooms-Katholieke Vereniging ter Bescherming van Meisjes (RKBM).

³ De studie van W. Langeland die als bijlage aan dit tweede rapport van de commissie-Deetman is toegevoegd betreft niet het probleem van de afstandsbaby's in het algemeen maar de situatie van baby's die geboren werden als gevolg van seksueel misbruik (rapport commissie-Deetman, p. 417-425).

⁴ “*Mijnheer Dokter*” 2006, *100 Jaar Vroedvrouwenschool* 2009, *Ex caritate* 2010, *Met de Minsten* 2013.

o.a. richt op het voorkómen van afstand “indien daarvoor geen ernstige redenen” zijn. Dit beleid berustte op toenmalige medische inzichten dat het levensnoodzakelijk was het kind in de eerste drie maanden van zijn leven door de moeder zelf te laten voeden. Daarnaast speelde de ideologie van de Heilige Familie, waar hierboven al iets over werd gezegd, een rol in het beleid om moeder en kind bij elkaar te houden. Er werden pogingen gedaan om de verwekker zijn verantwoordelijkheid als vader te laten nemen en een familie te stichten. Als dat niet lukte boden de doorganghuizen mogelijkheden aan de moeder om een ‘doorgang’ naar de maatschappij te maken met behoud van haar kind. Dit lukte niet in alle gevallen. Afstand doen van het kind geschiedde slechts als daar ernstige redenen voor waren, bijvoorbeeld bij psychische of psychiatrische problemen, in gevallen van incest of indien de druk van de familie, soms met ondersteuning van de plaatselijke pastoor, te groot was.

Resocialisatie

- Dat het afstand doen van het kind door de moeder niet tot het gewone beleid behoorde, betekent dus niet dat er geen omstandigheden waren waaronder toch afstand werd gedaan. Maar dit was in strijd met de ideologie van de zusters.
- Om moeder en kind bij elkaar te kunnen houden werden de jonge moeders ondergebracht in tehuizen en instellingen waar zij gelegenheid kregen te resocialiseren, een baan te zoeken of werk te verrichten terwijl door de zusters overdag op de kinderen werd gepast en de zorg door de moeders na hun werk weer kon worden opgepakt (zie o.a. *Geschiedschrijving van Moederheil* p. 12, *Met de Minsten* p. 261). Er werden instellingen en tehuizen ingericht waar moeder en kind samen werden ondergebracht met het oog op een terugkeer in de maatschappij. Dit was de situatie tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

Beleid onder druk

- Het beleid van zustercongregaties om moeder en kind bij elkaar te houden kwam vanaf de jaren vijftig hevig onder druk te staan. In haar bijdrage aan *100 Jaar Moederschapszorg* constateert Van der Putten: “Tegen de achtergrond van de voortschrijdende ontkerkelijking verloor de hulpverlening aan de ongehuwde moeder haar tot dan toe zo vanzelfsprekend religieus-opvoedende karakter en verloor de strikte eis dat moeder en kind bij elkaar zouden blijven, zijn voedingsbodem” (p. 108). Veranderende inzichten in de medische wetenschappen, in de psychologie en psychiatrie, stelden dat de opvoeding en het welzijn van het kind gebaat waren bij afstand doen door de alleenstaande, jonge moeder (zie o.a. Deetman 2013 p. 94vv, *Met de Minsten* p. 268).
- Daar kwam bij dat de Adoptiewet van 1956 verruiming bood van de mogelijkheden om afstand te doen. Niet de ouders of de moeder, maar het kind werd centraal gesteld. In zijn *Memorie van Toelichting* op deze wet gaat Minister van Justitie L.A. Donker uit van de algemene voorwaarde “dat het kind is opgenomen door een echtpaar” en dat het “een doorbreking van de beginselen van ons familierecht zou zijn, wanneer een kind slechts één wettige ouder zou hebben” (*par.* 5). De Voogdijraad en vanaf midden jaar vijftig de Raad op de Kinderbescherming oriënteerden zich eveneens op de mogelijkheden van adoptie in belang van het kind.
- Ook directie en leiding van de lekenbesturen van de opvang- en doorganghuizen hielden steeds minder vast aan de strikte eis dat moeder en kind bij elkaar moesten blijven. De zusters van de congregaties die de zorg en praktische gang van zaken in deze tehuizen voerden kregen steeds minder invloed op het beleid van afstand en adoptie. Voor velen

was dit ook een reden om zich terug te trekken uit de huizen, en de opvang en begeleiding van ongehuwde moeders aan de zorg van lekenpersoneel over te laten.⁵

Conclusies

- De rooms-katholieke (leken-)instellingen die vroedvrouwenscholen, kraamklinieken en opvang- en doorganghuizen bestuurden, hanteerden het beleid om moeder en kind bij elkaar te houden. De zustercongregaties betrokken bij de dagelijkse leiding, verzorging en verpleging onderschreven en bevorderden dit beleid van het samenhouden van moeder en kind, ook vanuit een eigen ideologie.
- Desondanks waren er zeker ook situaties waarin moeders afstand deden. Er konden zich ernstige redenen voordoen waardoor het onmogelijk was moeder en kind bij elkaar te houden, zoals bij psychische of psychiatrische problemen van de moeder, in gevallen van incest of indien de -al dan niet door de plaatselijke pastoor ondersteunde- druk van de ouders van het ongehuwde meisje te groot was.
- Het beleid in de doorganghuizen was erop gericht afstand doen tegen te gaan en te bevorderen dat moeder en kind samenbleven. ‘Doorgang’ betekende vooral een doorgang terug naar de maatschappij, resocialisatie en de mogelijkheid bieden een eigen leven op te bouwen voor de moeder met haar kind.
- De kentering in dit beleid komt op gang vanaf midden jaren vijftig wanneer medische en politieke inzichten over alleenstaand ouderschap veranderen. Daarnaast verliest de hulpverlening van de zustercongregaties aan de ongehuwde moeder haar tot dan toe zo vanzelfsprekend religieus-opvoedende karakter en daarmee ook de strikte eis dat moeder en kind bij elkaar zouden blijven.

ONDERZOEKSBRONNEN

- E. Beurskens: *“Mijnheer Dokter, kunt u deze ongehuwde moeder helpen...?”*. Onderzoek naar het te doorlopen traject voor ongehuwde moeders in de ‘Rooms Katholieke Vereniging Moederschapszorg Heerlen’ in de periode 1925-1935, Masterscriptie Radbouduniversiteit Nijmegen, 2006.
- J. Brouwers: *Een geschiedschrijving van Moederheil en Valkenhorst* (Breda, Valkenhorst 1995).
- W. Deetman: *Seksueel Misbruik van en Geweld tegen Meisjes in de Rooms-katholieke Kerk. Een vervolgonderzoek*, Amsterdam 2013.
- G. Dorren: *Met de Minsten der Mijnen. Geschiedenis van de Kleine Zusters van de H. Joseph*, Hilversum 2013.
- A. van Heijst, M. Derks, M. Monteiro: *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*, Hilversum 2010.
- J. Jamar (red.): *Vroedvrouwenschool. 100 jaar Moederschapszorg in Limburg*, Hilversum 2009.
- B.J. Wiemann: “Opkomst en neergang van de ongehuwde moederzorg in Nederland (1880-1985)”, in *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift* (1988) 337-371.

⁵ Van der Putten beschrijft de spanningen en conflicten die er door de kentering eind jaren vijftig begin jaren zestig tussen lekenbestuur en het tehuis van de Kleine Zusters van de H. Joseph ontstonden (*100 Jaar Moederschapszorg*, p. 110vv); naast steeds meer lekenpersoneel werden aanvankelijk nog andere zustercongregaties, de Missiezusters van het Kostbaar Bloed, Zusters van Liefde, Franciscanessen van Heythuizen, voor de zorg en de verpleging ingeschakeld.

Rondetafelgesprek Afstandsmoeders 10 september 2015

Spreektekst van mr. J.C.G.M. Bakker (namens de Nederlandse Bisschoppenconferentie)

Mevrouw/meneer de Voorzitter, geachte leden van de vaste commissie Veiligheid en Justitie,

1. Algemeen

Graag wil ik u danken voor de uitnodiging om een bijdrage te mogen leveren aan uw rondetafelgesprek over afstandsmoeders. Ik vertegenwoordig de Nederlandse Bisschoppenconferentie. In het dagelijks leven ben ik de econoom van het bisdom Rotterdam en voorzitter van het Economencollege van de zeven bisdommen in Nederland. Ik ben sinds 2010 zeer nauw betrokken bij het dossier Seksueel misbruik van minderjarigen in de periode 1945-2010.

Graag wil ik in mijn bijdrage een toelichting geven op de rol van de RK Kerk en RK instellingen met betrekking tot de zorg voor ongehuwde moeder in het verleden en het beleid rond de eventuele afstand van haar pasgeboren kind. Ik zou voorop willen stellen dat het hier niet gaat om een praktijk en een beleid dat alleen de RK Kerk en RK instellingen betreft, maar een praktijk en een beleid dat verankerd lag in de Nederlandse wetgeving en onder meer door kerkelijke, waaronder ook RK instellingen werd uitgevoerd.

2. Commissie Deetman en prof. Bank

Tijdens de behandeling van het (eerste) rapport van de Commissie Deetman¹ in de Tweede Kamer op 31 januari 2012 is door u aandacht gevraagd voor het vraagstuk van afstandsbaby's. Dat heeft geleid tot een onderzoeksopdracht van de Commissie Deetman aan prof. dr. J.Th.M. Bank. Zijn bevindingen zijn opgenomen in het tweede rapport van de heer Deetman over Seksueel misbruik en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke Kerk².

Ten behoeve van het Rondetafelgesprek van vandaag heeft de heer Deetman prof. Bank als onafhankelijk deskundige gevraagd zijn bevindingen uit 2012 te actualiseren. Ik beveel deze notitie³ van harte bij u aan.

¹ Commissie Deetman, Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk (deel 1), Balans, 2011.

² Deetman, W.J., Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke Kerk, Balans (paragraaf 4.6), 2013, p. 82-97.

³ Bank, J.Th.M., Notitie over de 'afstandsbabys', update, 28 juli 2015.

3. Accenten

Graag wil ik in het licht van deze notitie een paar accenten plaatsen:

1. de negatieve waardering voor ongehuwde moeders in de eerste helft van de 20^e eeuw wordt door prof. Bank verklaard door de **algemeen burgerlijke en christelijke moraal** in Nederland, die in de RK Kerk, maar ook in andere kerken en daarbuiten herkenbaar was. Het ging hier om een algemene maatschappelijke context van ons land in die tijd, die cruciaal is om het aandeel van de RK Kerk, andere kerken en niet-kerkelijke instellingen in het aanbieden van voorzieningen voor ongehuwde moeders te begrijpen, waartussen een sterke overeenkomst bestond.
2. **Voorzieningen** als kraamklinieken en vroedvrouwenscholen kwamen –zoals ook door prof. Bank aangegeven- in die tijd vaak alleen door particulier initiatief tot stand. Ze waren door de medische situatie in die tijd ook hard nodig. Hoewel deze instellingen de vrucht waren van particulier initiatief, volgden zij in hun zorgaanbod richtlijnen die door de landelijke overheid waren uitgevaardigd
3. Vanuit de gevoelde verantwoordelijkheid voor (pastorale) zorg heeft de **RK Kerk** voorzieningen willen bieden voor de ongehuwde zwangere meisjes en vrouwen die in problemen waren gekomen Het zijn vooral lokale initiatieven van congregaties en (katholieke) burgers geweest die ertoe hebben geleid dat deze voorzieningen er kwamen⁴;
4. Graag breng ik –evenals prof. Bank- onder uw aandacht dat de bisschoppen zich lang hebben uitgesproken voor het bij elkaar blijven van de moeder en het net geboren kind. Door de FIOM, waarvan in 1937 zeven RK instellingen lid waren en in 1962 acht, werd vanaf de jaren dertig bepleit dat na de geboorte de ongehuwde moeder en het kind zeker drie maanden bij elkaar zouden blijven, in de hoop dat de band tussen moeder en kind zou kunnen worden bestendigd en -wellicht- met de vader/verwekker toch een gezin kon worden gesticht. De gynaecoloog Meulemans, directeur van de Vroedvrouwenschool in Heerlen, onderschreef dit beleid tevens met medische argumenten. Dit beleid werd door RKK instellingen ondersteund. Immers, voor de RK Kerk stond -en staat nog steeds- het gezin centraal.

⁴ Lambrechtse, A., Zekerheid en sociale zorg voor ongehuwde moeders in Amsterdam 1941-1959, UvA, 2009.

5. Binnen de RK Kerk is algemene lijn aangehouden dat de kerk **geen voorstander** is van het afstand doen van baby's direct na de geboorte. Dit wordt ook bevestigd door bijvoorbeeld gezaghebbende studies van Hueting en Neij⁵ over ongehuwde moederzorg in Nederland en de studie over de Vroedvrouwenschool in Heerlen⁶. Prof. Bank meldt dat er klachten waren over enkele individuele pastoors die voorstanders waren van de scheiding van moeder en kind. Hiermee gingen zij echter in tegen de lijn van de bisschoppen. De betrokken pastoors wezen tot 1947 op de lacune in de wet- en regelgeving (zie volgende punt), die inhield dat het kind volgens de Nederlandse wet pas als het kind van de moeder van de moeder werd gezien, als deze het expliciet had erkend. Het is bijzonder lastig om iets te zeggen over aantallen. Hierover zijn geen registraties bekend⁷.

6. Door de **wet- en regelgeving** ontstond er pas in 1947 met de nieuwe kindwet van rechtswege een band tussen de ongehuwde moeder en het kind, zonder dat dit door de moeder expliciet hoefde te worden erkend.⁸ Voordien moest een moeder het kind expliciet **erkennen**. Deze situatie bood de mogelijkheid om afstand te doen zonder dat dit ergens werd geregistreerd. Gezien de verhalen van afstandsmoeders is van deze mogelijkheid ook gebruik en misbruik gemaakt.

3. België

Gezien de aanleiding van dit Rondetafelgesprek is het wellicht goed om een enkel woord te wijden aan de ontwikkeling in België. Graag benadruk ik dat maatschappelijke omstandigheden en ontwikkelingen in elke kerkprovincie anders kunnen uitpakken. In België zijn – in tegenstelling tot in Nederland – Kerk en Staat in belangrijke mate met elkaar verstrengeld. De Belgische staat betaalt het inkomen van geestelijken en de gemeenten zijn in België eigenaar van de parochiekerken. Daarom is de situatie in België lastig te vergelijken met die in Nederland, waar een duidelijke scheiding bestaat tussen Kerk en Staat. Om deze redenen bestaan er verschillen tussen de door de Belgische en door de Nederlandse bisschoppen getroffen regelingen. De RK Wereldkerk is een gelede organisatie. De particuliere kerk is daarbij het bisdom. De bisdommen die tot een kerkprovincie behoren, voeren binnen het kader van de

⁵ Hueting, E. en R. Neij, *Ongehuwde moederzorg in Nederland*, Walburg Pers, 1990.

⁶ Putten, C. Van der, *Katholieke identiteit*, in: *Vroedvrouwenschool*, Verloren, 2009, p. 83-124.

⁷ Zie ook Deetman, W.J., *Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke Kerk*, Balans (paragraaf 4.6), 2013, p. 82.

⁸ Holtrust, N. *De geschiedenis van de afstandsmoeder*, in: C. van Splunteren, *Publiek geheim: deprivatisering van het vrouwenleven*, Nemesis, 1995, p. 49.

Bisschoppenconferenties gezamenlijk overleg met de overheid en maken met haar afspraken overeenkomstig de gewoonten, wetgeving en situatie in de afzonderlijke landen.

4. Afsluiting

Ten aanzien van het vraagstuk van de afstandsmoeders is de maatschappelijke context essentieel is om te begrijpen wat er in de eerste helft van de 20^e eeuw is gebeurd op het gebied van de zorg voor de ongehuwde moeder.

Met het voorgaande heb ik beoogd u deze maatschappelijk context en de positie van de RKK Kerk daarin -namens de Nederlandse Bisschoppenconferentie- zo duidelijk mogelijk toe te lichten.

|

Speaking Notes

Spreeker: Ariane Van Den Berghe, Vlaams adoptieambtenaar

1. Inleiding: media- en politieke aandacht voor gedwongen adoptie in Vlaanderen

Sinds de jaren 80 brengt de pers verhalen getuigenissen van geboortemoeders die aangeven dat zij gedwongen werden om afstand te doen van hun kind. De verhalen gaan veelal over de zestiger en zeventiger jaren (van de vorige eeuw) en klagen vaak aan dat geboortemoeders in een kwetsbare positie gedwongen werden om afstand te doen van hun kind; dat er geen of gebrekkige begeleiding voorhanden was; geen vrije instemming met de adoptie; dat essentiële informatie voor adoptiekinderen verborgen of geheimgehouden werd, ...

Hoewel deze verhalen niet nieuw zijn, kregen zij pas het afgelopen jaar een grote weerklank / meer respons. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het groot belang dat vandaag gehecht wordt aan openheid, ook bij adoptie, met de ontwikkelingen rond historisch misbruik in jeugd- en onderwijsinstellingen en zelfs met de internationale context waarbij zich in verschillende landen¹ gelijkaardige ontwikkelingen voordoen.

Geïnspireerd door de persberichten organiseerde de commissie Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van het Vlaams parlement drie hoorzittingen over de gedwongen adopties. Daarop werden getuigenissen gehoord van geboortemoeders, geadopteerden, vroegere medewerkers van Tehuizen voor ongehuwde Moeders, de kinderrechtcommissaris, de Werkgroep Mensenrechten in de Kerk, vertegenwoordigers van de Belgische Bisschoppenconferentie en de Vlaamse adoptieambtenaar.² Vervolgens werd een expertenpanel samengeroepen met de opdracht om de bevoegde ministers te adviseren over wegen tot erkenning en herstel voor de slachtoffers, alsook over het te voeren (adoptie)beleid.

2. Opdracht en samenstelling van het expertenpanel

Van het panel werd verwacht:

- een gerichte *analyse*, onder andere op basis van de aanmeldingen bij 1712 en de ingediende dossiers bij het Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA) en in participatie met de slachtoffers van de problematiek van gedwongen adopties van baby's en van de mechanismen die het onrecht mogelijk hebben gemaakt;
- een advies te formuleren over de wegen om tot erkenning, heling en herstel te komen, zowel voor individuele slachtoffers als collectief;
- beleidsaanbevelingen te formuleren voor de toekomst.

De opdracht van het expertenpanel was dus beperkt tot het analyseren van de problematiek en inzicht te brengen in wat is gebeurd, alsook het formuleren van aanbevelingen en adviezen aan het beleid, niet om te komen tot een uitspraak komen over de schuldvraag of de verantwoordelijkheid.

Gelet op de opdracht van het expertenpanel werden professionals uit diverse sectoren aangeduid door de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin om, elk vanuit hun eigen kader en visie, in alle sereniteit en onafhankelijk over het onderwerp te reflecteren.

Het panel kwam in totaal zes maal samen, waarbij onder andere ook (ervarings)deskundigen werden uitgenodigd om bijdragen te leveren. Alle details over de werkwijze en de aanbevelingen zijn terug te vinden in het gepubliceerde rapport³.

¹ Australië:

http://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Community_Affairs/Completed_inquiries/2010-13/commcontribformerforcedadoption/report/index

Zwitserland : <http://www.fszm.ch/fr/index.html>

Ierland: <http://www.merriestreet.ie/en/wp-content/uploads/2014/07/report-of-inter-departmental-group-on-mother-and-baby-homes.pdf>

² De verslagen van deze hoorzittingen zijn terug te vinden op:

<http://www.vlaamsparlement.be/Proteus5/showParlInitiatief.action?id=958702>

³ link naar rapport

3. Gedwongen adoptie of "afstandsmoeders die ongehuwd zwanger raakten en onder druk van de Rooms-Katholieke Kerk hun baby afstonden"

Het rondetafelgesprek vandaag focust op "afstandsmoeders die ongehuwd zwanger raakten en onder druk van de Rooms-Katholieke Kerk hun baby afstonden". Wat mij bij deze formulering opvalt is dat zij erg specifiek gesteld is, anders dan in het meer algemene onderzoek naar de gedwongen adopties in Vlaanderen... Vertrekpunt daarbij waren de verhalen van personen die zich door een adoptie geschaad voelen, waarbij naast getuigenissen van geboortemoeders, ook verhalen van adoptiekinderen gehoord werden. Deze laatste gaven onder meer aan dat essentiële informatie verborgen werd gehouden, waardoor het zo goed als onmogelijk was om contact te zoeken met hun biologische ouders.

De term "gedwongen adopties" is aldus veel minder duidelijk of eenduidig dan op het eerste zicht lijkt. Uit de verhalen van geboortemoeders blijkt daarnaast dat de 'dwang' verwijst naar een grote verscheidenheid van situaties, gaande van het gebruik van fysiek of psychisch geweld of misleiding, over druk uitgeoefend door ouders, door religieuze of maatschappelijke opvattingen, tot het ontbreken van werkelijke alternatieven of voldoende informatie voor de geboortemoeders. Gemeenschappelijk is dat deze geboortemoeders de afstand van hun kind niet als een eigen keuze ervaren, zelfs als dat in de gegeven omstandigheden het beste of het enige mogelijke was dat ze voor hun kind konden doen.

Centraal in deze beleving staat het belangenconflict tussen de eigen overtuiging van de betrokken zwangere, en de verwachtingen van diens relationele omgeving (in de eerste plaats de partner en/of ouders), waarbij de idee 'verantwoordelijkheid opnemen – verantwoord ouderschap' door de verschillende betrokken partijen vaak erg verschillend werd ingevuld (abortus, zelf opvoeden of adoptie). Het onbegrip of in sommige gevallen de totale afwezigheid van enige steun uit de eigen omgeving, maakte dat sommige vrouwen hun keuzevrijheid als zeer beperkt of quasi onbestaande hebben ervaren. Ook goedbedoelde zorgen uit de directe omgeving van de vrouw, om hun partner of dochter moeilijkheden te besparen, werden als dwang beleefd - omdat hun voorkeursoptie (behoud of afstand) naar voren werd geschoven als enige 'juiste' oplossing. Ook hulpverleners kunnen invloed uitoefenen die als druk ervaren wordt. Deze 'druk' wordt meestal gelinkt aan de onbespreekbaarheid van het probleem of aan de te beperkte ruimte om de eigen verlangens, angsten en onzekerheden aan bod te laten komen. In al deze gevallen kan de persoonlijke keuze van de vrouw wel uitgaan naar een wens om dit kind geboren te laten worden en zelf op te voeden, maar werd de 'dwang' vanuit de omgeving te groot ervaren om deze keuze (alleen) te kunnen of willen dragen.

Het onderzoek van het expertenpanel maakte duidelijke dat de druk zeker niet alleen kan worden toegeschreven worden aan (leden van) de Rooms-Katholieke kerk. In een aantal getuigenissen werden leden of vertegenwoordigers van de kerk aangeduid als degenen die dwang uitoefenden, maar eveneens andere instanties zoals jeugdrechters en familieleden. Dit onderscheid maakt mijns inziens weinig verschil voor het ervaren leed of de te bieden hulp.

In de getuigenissen van slachtoffers van gedwongen adoptie, komen behalve het aspect 'dwang', ook andere gebreken naar voor in de toenmalige manier van werken. Daarbij wordt vooral het ontbreken van enige begeleiding van de geboortemoeders (-moeder) voor de afstand, maar ook het gebrek aan nazorg voor alle partijen (dus ook voor de geadopteerde, in het bijzonder bij vragen over zijn afkomst) aangeklaagd.

4. Conclusies?

Het Vlaamse expertenpanel besloot dat er in de getuigenissen van gedwongen adopties enerzijds tekorten werden gesignaleerd die samengaan met de historische context (vb. tekort aan nazorg en kijk op ongehuwd ouderschap) en dat moet vermeden worden om het verleden eenzijdig vanuit een hedendaagse bril te bekijken en te evalueren.

Anderzijds zijn er ook feiten gebeurd die zelfs binnen die historische context niet hadden mogen gebeuren en dus als werkelijk fout gezien worden, zoals het negeren van een uitdrukkelijke wens tot behoud van het kind.

Het panel ziet verschillende oorzaken of redenen waarom dit is kunnen gebeuren:

- Er werd in het verleden van uitgegaan dat de opvoeding van een kind door een ongehuwde ouder sowieso problemen met zich zou meebrengen. Het (ongeboren) kind was in die zin in gevaar en had proactieve bescherming nodig. De jeugdbescherming -en ook dikwijls de familie van de zwangere- redeneerde dat, om de moeder en het kind de best mogelijke toekomst te geven, afstand van het kind de voorkeur had boven het behoud bij de alleenstaande ouder.
- Vergeleken met vandaag hield men minder rekening met de beslissingsmogelijkheden van minderjarigen.
- Anticonceptie was bijna onbestaande en grotendeels onbeschikbaar. Bovendien was er geen mogelijkheid om op een legale manier een abortus te laten uitvoeren. Er waren verder weinig reële keuzemogelijkheden voor ongepland zwangeren: ondersteuning bij kwetsbaar (jong en/of ongehuwd) ouderschap zoals opvoedingsondersteuning of opvang binnen pleegzorg, wat wij vandaag de dag vanzelfsprekend vinden, was quasi onbestaande.
- Het wettelijk kader bood de geboorteouders, de kinderen en de adoptieouders slechts een zwakke bescherming. Er was geen specifieke regelgeving over de bemiddeling bij adoptie: tot 1989 kon in Vlaanderen iedereen bemiddelen voor adopties, zonder dat voldaan moest zijn aan (essentiële) vereisten inzake begeleiding van de afstandsouders bij hun keuze of nazorg.
- Het toezicht op de voorzieningen (zowel kindertehuizen, als tehuizen voor ongehuwde moeders) was niet gericht op adoptiebemiddeling, maar eerder op de (medische) zorg voor moeder en kind. In de voorzieningen die instonden voor de zorg voor ongehuwde moeders lag de focus bovendien ook sterk op het terug ingebed raken van de moeders in de samenleving, het arbeidscircuit. Er werd weinig of niet stilgestaan bij de emotionele beleving van de moeders of van de kinderen.

Wat overblijft is de pijnlijke vaststelling dat de wettelijke regeling, in combinatie met de maatschappelijke context faalde om een kwetsbare groep geboorteouders afdoende te beschermen zodat ze geïnformeerd en in alle rust zouden kunnen beslissen over hun toekomst en die van hun kind. De geïnformeerde toestemming van de geboorteouders, zoals die tegenwoordig begrepen wordt en vereist is, was niet gegarandeerd en ontbrak in bepaalde omstandigheden.

Position Paper ten behoeve van ronde tafelgesprek over afstandsmoeders op 10 september 2015

Allereerst wil ik benadrukken dat ik niets kan zeggen over de rechtspraak in de jaren 50, 60 en 70 van de vorige eeuw. Ik ben sinds 1998 rechter en over mijn rechterlijke praktijk kan ik vertellen in algemene bewoordingen, over een specifieke zaak kan ik niets zeggen. Aangezien ik geen rechtshistoricus ben, weet ik niets over het verleden. Deze beperking heb ik aan de griffier doorgegeven.

Ik kan u wel informeren hoe ik in de enkele “afstandszaken” die de laatste jaren voorkomen in grote lijnen handel. Deze zaken gaan meestal in twee stappen: eerst verzoekt de raad voor de kindbescherming schorsing van het gezag over de minderjarige en als er verder onderzoek is gedaan volgt een verzoek om beëindiging van het gezag. Op deze beide verzoeken wordt door de rechter beslist. Tegelijkertijd met de schorsing van het gezag van moeder wordt benoeming van een voorlopige voogd over de minderjarige verzocht. Het toetsingskader is dat de rechter moet afwegen of het ernstige vermoeden bestaat dat de grond voor een gezag beëindigende maatregel aanwezig is én de schorsing noodzakelijk is om een acute en ernstige bedreiging voor de minderjarige weg te nemen. In plaats van schorsing kan de rechtbank een kind een ondertoezichtstelling uitspreken. Bij deze afweging zal de rechter zich zeer bewust zijn van de complexiteit van de situatie waarin de afstandsmoeder zich bevindt en zal daarom zeer kritisch zijn. Als de rechter betwijfelt of een gezagsbeëindigende maatregel zal volgen, zal de rechter in plaats van schorsing van het gezag een ondertoezichtstelling en een uithuisplaatsing van het kind uitspreken.

Omdat dit vaak spoedverzoeken zijn waarbij het horen van de moeder niet meer kan worden afgewacht omdat er snel een beslissing nodig is, vindt het horen van de moeder binnen veertien dagen na de beslissing plaats. De spoedbeslissing kan dan zo nodig nog veranderd worden. In het vervolgtraject vindt een onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming plaats. Afhankelijk van dit onderzoek, wordt een gezagsbeëindigende maatregel verzocht. Ondanks dat in dergelijke gevallen de moeder vaak instemt, acht ik het in het algemeen wenselijk dat dan wederom een zitting plaatsvindt waarop de moeder weer gehoord kan worden. Het is immers een belangrijke beslissing die zorgvuldigheid vereist en waarbij de nodige aandacht voor de mening van de moeder dient te zijn.

Daarnaast kan ik u aangeven dat rechters op de hoogte zijn van het protocol dat door diverse organisaties waaronder FIOM en Raad voor de Kinderbescherming met betrekking tot afstandmoeders is opgesteld.

Als ik naar mijn praktijk kijk, valt op dat een eventuele afstand door de moeder en of de vader bij een adoptie van een buitenlands kind door Nederlandse ouders buiten de beoordeling van de rechter ligt. terwijl er in de pers wel signalen zijn dat daar helaas mogelijk onregelmatigheden plaatsvinden.

28 augustus 2015, mr E.A.A. van Kalveen

Gespreksnotitie voor het rondetafelgesprek van de Vaste Commissie voor Veiligheid & Justitie van de Tweede Kamer op donderdag 10 september 2015.

In deze gespreksnotitie worden de conclusies van een onderzoek over “afstandsbaby’s” gepresenteerd, dat in opdracht van de Commissie Deetman is uitgevoerd. De oorspronkelijke tekst uit 2012 is in 2015 aangevuld met een nieuwe publicatie.

Vanwege de – begrijpelijke – bijzondere bescherming van persoonsgegevens in de relevante archieven is het onderzoek gericht geweest op de geschiedenis van de bestrijding van het verschijnsel van de vroege afstand van baby’s. Deze bestrijding kan worden gezien als een indicatie van de ernst van het probleem.

Het vroegtijdig afstand doen van baby’s door hun ongehuwde moeders is in de 20^e eeuw een verschijnsel, dat in alle gezindten is voorgekomen. Het komt ook in de 21^e eeuw voor. Het onderzoek van de Commissie Deetman betreft specifiek de ontwikkeling in katholieke kring.

Om een onmiddellijke afstand te voorkomen zijn er vanaf het begin van de 20^e eeuw “doorgangshuizen” opgericht voor bevalling en eerste zorg van ongehuwde moeders. In katholieke kring kwam het initiatief daartoe van vooraanstaande vrouwen. Vrouwelijke religieuzen werden aangezocht om deze huizen te exploiteren. Hun ‘onthechting’ en ‘plichtsbeseft’ was een doorslaggevend argument.

De ontwikkeling van de geneeskunde heeft ook geleid tot verzuilde instellingen op het gebied van de moederschapzorg. Deze hebben vanaf het interbellum tot aan de jaren ‘60 gezamenlijk geijverd voor een samenbrengen van moeder en kind en tegen een vroege afstand.

Vrouwen uit de katholieke burgerij maar ook wel zusters verbonden aan kraamklinieken en doorgangshuizen hebben deelgenomen aan de campagne van de Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar Kind (FIOM) voor een samenbrengen van de (ongehuwde) moeder en haar kind. De FIOM kon gelijkgezinden van diverse levensbeschouwingen verenigen in de hoogtij van verzuiling.

Katholieke geestelijken (pastoors en ordesgeestelijken) hebben juist vaker aangedrongen op een vroege afstand. Op deze doelgroep werden in katholieke kring de pleidooien tegen zulke afstand gericht.

Vanaf het midden van de jaren ‘50 zijn de pleidooien tegen een vroege afstand verstomd. Wetgeving op het gebied van de adoptie, de voogdij en de pleeggezinnen is daarvan een oorzaak. Nieuwe inzichten in de geestelijke volksgezondheid (over het belang van een afstand) gaven daartoe ook aanleiding.

De Algemene Bijstandswet (1965) bleek een belangrijke maatregel voor de sociale en financiële ondersteuning van ongehuwde moeders. Daaraan kan worden toegevoegd – zij het om andere redenen – de wet “afbreking zwangerschap” van 1984, die de legale abortus mogelijk maakte.

Tenslotte zijn in de tweede helft van de 20^e eeuw – mede als gevolg van de secularisatie - de maatschappelijke opvattingen over het traditionele gezin veranderd ten gunste van die over andere vormen van samenleven en over eenoudergezinnen.

JAN BANK

Begeleiding van de ongehuwde moeder, een historische context

De druk die hulpverleners in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw uitoefenden op ongehuwde moeders om hun kind af te staan kwam voort uit een maatschappijbrede overtuiging. De vooronderstelling dat het bij uitstek de Rooms-Katholieke kerk was die systematisch aandrang op afstand van kinderen is historisch niet juist.

De Nederlandse samenleving van begin twintigste eeuw was bepaald preuts. Het heersende burgermansfatsoen werd in 1911 zelfs in een wet gevangen: de 'Wet Bestrijding van Zedeloosheid' voorzag in fikse straffen in uiteenlopende zaken als pornografie, homoseksualiteit, voorbehoedsmiddelen, openbare dronkenschap en gokken. In deze context was het een schande als een ongetrouwd meisje moeder werd, haar kind heette *onecht*, zichzelf *gevallen*. Ook financieel was de positie van een alleenstaande moeder zwaar: tot halverwege de twintigste eeuw was er geen wet die haar of haar kind een uitkering gaf. Hulpverlening gebeurde in de sfeer van liefdadigheid; er werden zogenaamde 'opvanghuizen' ingericht, waar ongehuwde zwangeren, ongehuwde moeders en hun kinderen onderdak en voedsel kregen, en tegelijk geestelijke begeleiding om hen maatschappelijk weer 'op het juiste spoor' te brengen. Deze tehuizen hadden vaak een levensbeschouwelijke achtergrond, zoals het protestants-christelijke *Beth Palet* in Amsterdam, het katholieke *Moederheil* in Breda en het katholieke *Moederschapsheil* in Heerlen; maar ook niet-kerkelijke tehuizen boden opvang, zoals *Huize Annette* in Amsterdam, dat gerund werd door dames uit de 'gegoede burgerij'. Voor *alle* tehuizen gold in deze tijd de uitdrukkelijke stelregel 'moeder en kind horen bij elkaar': de natuurlijke band tussen moeder en kind mocht niet verbroken worden en dus moest de ongehuwde moeder haar verantwoordelijkheid nemen en voor het kind zorgen. Afstand doen van haar baby was ongepast. De achterliggende gedachte hierbij verschilde: waar *Huize Annette* de moeder ervan probeerde te overtuigen dat ze zich niets hoefde aan te trekken van de maatschappelijke vooroordelen, heette het in de katholieke tehuizen: 'goede katholieken dragen hun kruis en ontvluchten het nooit'.

Ook de in 1930 opgerichte *Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar kind* (de F.I.O.M.), de eerste landelijke organisatie en intermediair tussen overheid en particuliere verenigingen, meende met klem: 'scheiding van moeder en kind (...) moet nimmer worden bevorderd'. Desalniettemin deden veel moeders afstand van hun kind, vaak op aandringen van de familie, die de schande niet kon verdragen. Wegens ontbreken van wettelijke kaders voor 'afstand' werden kinderen soms per advertentie aangeboden; geregeld schakelden wanhopige ouders van ongehuwde moeders de burgemeester van hun gemeente in, of een parochiegeestelijke teneinde een pleeggezin te vinden. Die parochiegeestelijken handelden in strijd met het katholieke standpunt 'moeder en kind horen samen' en in 1944 werden zij officieel berispt door de bisschoppen van Haarlem, Breda, den Bosch en Roermond.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde een en ander. De roep om wettelijke

regeling werd in brede kring luider, wat in 1956 resulteerde in de 'adoptiewet'. Hulpverlening diende geprofessionaliseerd te worden, beleid bij voorkeur gecentraliseerd. Bij -de opkomende klasse van- professionele hulpverleners rees nu de vraag, waarom moeder en kind eigenlijk altijd bij elkaar zouden moeten blijven. Was het niet beter voor een kind als het in een degelijk gezin opgroeide? Weldra sloeg de balans door naar de andere kant. Hulpverleners, overheidsinstanties en algemene opinie achtten het nu juist in het belang van het kind als zijn ongehuwde moeder afstand deed. Opvanghuizen kregen richtlijnen van boven af ('afstand doen is beter voor iedereen') waar ze het vaak niet mee eens waren. Het Heerlense *Moederschapsheil* bijvoorbeeld bleef ongehuwde moeders ontraden afstand te doen, maar, zo verzucht het jaarverslag van 1954 van de vereniging, '*vaak hebben ze al contact gehad met andere instanties, die dat wel adviseren*'.

In deze rommelige overgangstijd 'van liefdadigheid naar professionaliteit' werkten in veel opvanghuizen, naast het nieuwe professionele team van maatschappelijk werksters, psychologen en psychiaters nog steeds -als relicten uit de oude tijd- religieuze zusters. Die zusters werden daar sinds jaar en dag door hun congregatie heen gestuurd maar hadden, jong en 'wereldvreemd' als ze vaak waren, vaak geen idee hoe ze die andere jonge vrouwen, de ongehuwde moeders, moesten begeleiden. Een van die zusters (werkzaam in *Huize De Bocht* in Goirle) sprak in 1958 in haar dagboek van 'veel zoeken en tasten, en uiteraard ook mistasten'. De visie dat moeder beter afstand kon doen was niet de hunne, ook niet die van hun kerk, maar de zusters waren nu eenmaal degenen die de richtlijnen, van hogerhand gegeven, moesten uitvoeren.

De druk die met name in jaren vijftig en zestig op ongehuwde moeders werd uitgeoefend om afstand te doen van hun kind en het leed dat zij daardoor ondervonden was geen geneigdheid van de katholieke kerk maar had veeleer van doen met een aanhoudend negatieve houding ten aanzien van ongehuwd moederschap in de nog behoudende maatschappelijke verhoudingen van die tijd: *nog in 1974* werd in enkele uitzendingen van de K.R.O.-radio geconstateerd dat ongehuwde moeders, niettegenstaande de veranderde zeden en gewoonten, in de Nederlandse samenleving *niet* werden geaccepteerd, dat er geen plaats was voor haar of haar kind.

Augustus 2015

Constance van der Putten

Literatuur

J.Jamar, Vroedvrouwenschool : 100 jaar Moederschapszorg in Limburg. Hilversum 2009

E Hueting, R.Neij, Ongehuwde moederzorg in Nederland, Zutphen 1990.

Om voor het geval het boek zou worden uitgegeven, de mensen die in zijn verhaal voorkwamen niet te belasten, gaf hij de personages andere namen. Marijke noemde hij Feike. Harrie werd Mart en Lucie werd Martha. Céline werd Dénise. Voor zichzelf koos hij de naam Lucas. En Antoon Coolen? Nu hij dood was, maakte dat niet meer uit. Coolen zou trouwens tevreden kunnen zijn over zijn plaats in een roman waarvan hij mede de inspirator was: een schrijver als romanfiguur.

Ton van Reen schreef romans, reis- en jeugdboeken en journalistiek werk. Bekend zijn de romans *Het Winterjaar*, *Roomse meisjes* en *Concert voor de Führer*. *Gestolen Jeugd* is het ware verhaal van jongens en mannen die aan het eind van de Tweede Wereldoorlog als dwangarbeiders naar Duitsland werden gevoerd. *De bende van de bokkenrijders* werd verfilmd tot tv-serie.

In 1960 krijgt dienstplichtig soldaat Lucas van de aalmoezenier te horen dat zijn meisje zwanger is. Zij zal, omdat ze niet getrouwd zijn, naar de Vroedvrouwenschool en het daarbij horende tehuis voor ongehuwde moeders in Heerlen worden gestuurd en haar kind voor adoptie moeten afstaan. De deftige ouders van Feike willen hun dochter niet laten trouwen met een zoon van een arbeider. Kwaad over het onrecht bezoekt Lucas de schrijver Antoon Coolen, wiens bewogen boeken over de Peelwerkers hij gelezen heeft. Hij vraagt hem een boek te schrijven over wat hem en Feike wordt aangedaan. Geïnspireerd door de gesprekken met Lucas begint Coolen aan het verhaal.

Lucas komt in het legerkamp la Courtine in Frankrijk terecht. Daar leest hij de sociaal geïnspireerde boeken van Emile Zola. Hij neemt zich voor om na zijn dienstitijd zijn kind terug te halen en samen met zijn meisje naar Frankrijk te vluchten. Het loopt anders af. Antoon Coolen komt onder raadselachtige omstandigheden om het leven. Men fluistert over een politieke moord, omdat Coolen werkt aan een boek over de collaboratie van de Brabantse grootindustriëlen in de Tweede Wereldoorlog. Dan besluit Lucas zijn verhaal zelf te schrijven.

GEVALLEN STER is gebaseerd op het ware verhaal van Lucas. In de Vroedvrouwenschool in Heerlen, maar ook in andere katholieke instellingen, werden tot in de jaren zeventig honderden kinderen van ongehuwde vrouwen afgenomen, veelal op last van priesters.

9 789079 226221 >

www.lvd-u.nl

Ton van Reen
Gevallen ster

Ton van Reen

Gevallen ster

Roman

Feike lag met gesloten ogen in bed. Ze was bleek.
'Waar is het kind?' fluisterde Lucas. Feike had zijn stem herkend.
'Ze hebben het meegenomen. Het is een meisje.'
'Wie heeft het meegenomen?' Hij boog zich over haar heen en wilde haar kussen, maar ze wendde haar hoofd af.
'Ik heb het moeten afstaan.'
'Aan wie?'
'Dat weet ik niet. Het gaat naar adoptieouders. Mijn ouders zorgen ervoor dat het in een goed gezin komt.' Ze begon te huilen.
Hij wilde haar wang strelen, maar ze duwde zijn hand weg.
'Hou je niet meer van me?'
Ze sloeg de handen voor haar ogen.
'Wat dom van je om je zo door je ouders te laten judassen,' zei hij hard. 'Waarom heb je mij niets gevraagd? We hadden samen kunnen blijven. We hadden naar Frankrijk kunnen gaan. Daar zou niemand ons hebben gezocht.'

Fragment uit *Gevallen Ster*

Aan: Commissie voor Veiligheid en Justitie

Van: Stichting De Nederlandse Afstandsmoeder i.o. – Will van Sebille

Datum: 28 augustus 2015

Betreft: standpunt afstandsmoeders inzake rol Katholieke kerk bij (gedwongen) afstand doen

Het standpunt van de Stichting De Nederlandse Afstandsmoeder i.o.:

Wij vinden dat de Katholieke kerk haar verantwoordelijkheid moet nemen voor de rol die zij speelde inzake het meestal gedwongen afstand moeten doen van je kind.

Wat ons betreft gaat dit over drie aspecten die ik kort zal toelichten.

Ten eerste **de persoonlijke betrokkenheid** van priesters die een meisje / vrouw zwanger maakten en het kind afpakten om het in adoptiegezinnen te plaatsen. Dit aspect is zwaar onderbelicht in eerdere berichten over misbruik door de kerk, en voor de desbetreffende meisjes en vrouwen iets wat zij hun hele leven meedragen: het feit dat een geestelijke die je zou moeten kunnen vertrouwen je zo behandelt en benadeelt.

Ten tweede de **facilitering** van het hele proces vanaf zwangerschap tot het plaatsen van kinderen in gezinnen.

Hoewel in de jaren vijftig, zestig en zeventig afstand moeten doen niet alleen voorkwam in katholieke gezinnen en gemeenschappen maar maatschappijbreed, heeft de Katholieke kerk wel een belangrijke rol gespeeld in de druk die op zwangere meisjes en vrouwen werd uitgeoefend.

De organisatie om meisjes en vrouwen onder te brengen in tehuizen in het hele land was een zeer geoliede goed lopende machine. Vanuit de Bureaus voor Katholieke Moederhulp (later opgegaan in de FIOM) werden de meisjes en vrouwen geplaatst in tehuizen ver van huis, zodat zij onzichtbaar werden en de zwangerschap en geboorte ongemerkt voor verdere familie en vrienden konden blijven. Het hele traject was erop ingesteld de zwangeren naar één 'beslissing' te leiden: het kind afstaan. Geestelijke druk uitoefenen werd hierbij niet geschuwd, zoals uit talloze verhalen blijkt (zie onder andere 'Opgegaan is plaatsvergaan' (De Leeuw en Van Sebille), 'Kleine zondaars – Kerk en kinderhandel' (Carine Hutsebout – België en Frankrijk) en 'Eigen bloed' (Astrid Wertmuller).

Als derde en laatste punt de **psychische mishandeling**, onder andere in de tehuizen waar de meisjes en vrouwen werden 'opgevangen'. Hieronder vallen de manieren waarop de meisjes en vrouwen werden behandeld door de nonnen, zoals geen enkele voorlichting over hoe de bevalling zou kunnen verlopen, werkzaamheden die uitgevoerd moesten worden, intimidatie als je je kind wilde zien, een priester die de details van je seksuele verkeer wilde weten, enzovoort. Geen veilige plek, geen thuis, geen vertrouwen.

Voor vrouwen die een kind hebben moeten afstaan is dit een levenslang trauma waarmee ze ook na de bevalling en thuiskomst nergens terecht konden met hun pijn en verdriet. Hulpverlening en kerk die je dwingen om afstand te doen en naderhand zeggen dat je er zelf voor gekozen hebt. Gedwongen om te zwijgen over het verlies van je kind – en daarmee voor een groot deel van je leven – wat veel vrouwen jarenlang hebben volgehouden en een groot aantal nog steeds doet, met name vanuit

schuldgevoel, schaamte en pijn. Nog steeds is de onbekendheid met de betrokkenheid van alle instanties rondom het moeten afstaan van je kind een factor die extra belemmerend is voor deze vrouwen om te moeten omgaan met dit trauma.

Pas als erkend is wat afstand doen betekent en welke rol de maatschappij en kerk hierin gespeeld hebben, kan er ruimte ontstaan voor deze vrouwen om met hun verhaal naar buiten te komen, omdat dan pas blijkt dat het niet – op zijn minst niet alleen – hun eigen proces is maar een van kerk en maatschappij waarin ze geen keuze hadden.

De Katholieke kerk kan of zelfs moet hierin een eerste stap zetten door de gang van zaken te erkennen en door in gesprek te gaan met de stichting in oprichting.

Namens de Stichting **De Nederlandse Afstandsmoeder** i.o.
Will van Sebille

Goor, 18 augustus 2015

Aan de Commissie van V&J

Betreft: Ronde tafelgesprek 10-09-2015 in het gebouw van de Tweede Kamer waarvoor ik ben uitgenodigd als voormalige afstandsbaby en namens mijn moeder als afstandsmoeder.

Ik wil graag het woord doen als voormalige afstandsbaby en namens mijn moeder (90 jaar oud inmiddels) die afstandsmoeder is door toedoen van de Rooms Katholieke Kerk.

Ik ben twee weken na mijn geboorte onder dwang van vertegenwoordigers van de R.K. Kerk weggebracht door mijn moeder naar Kinderterhuis Rustoord in Oisterwijk.

Vernedering voor mijn moeder, werd voor haar beslist (niet haar keuze)

Toen ik acht maanden oud was kon mijn moeder de kosten van het levensonderhoud niet meer betalen: daarom ben ik meegegeven door de nonnen aan een ouderloos echtpaar (geen documenten hierover beschikbaar.)

Dit werd weer voor haar beslist en voelde weer als een vernedering dat ze niet voor mij mocht en kon zorgen. We weten nu dat in Rustoord veel geweld en misbruik is gepleegd door nonnen en pastoors.

Toen ik 17 jaar was, bleek bij de oproep voor militaire dienst dat mijn naam geen Hoek was.

Op 21 jarige leeftijd heb ik mijn biologische moeder gezocht en gevonden.

Zij heeft een enorm schuldgevoel naar mij toe dat ze me moest afstaan/weggeven.

Zelf heb ik niet het echte moedergevoel naar haar toe omdat ik haar opvoeding heb gemist.

Twee vertegenwoordigers van de R.K. Kerk hebben mijn moeder na de afstand opnieuw enorm gekwetst. De eerste was de pastoor van het dorp waar ze woonde. Hij heeft haar kort na mijn geboorte veroordeeld om haar zwangerschap en haar daarbij onzedelijk betast. Zeven jaar later verbood de pastoor van de parochie waar ik woonde haar bij aankomst in Goor om mij te blijven bezoeken en stuurde haar terug naar huis.

Mijn moeder neemt alle leed haar aangedaan mee in haar graf. Ze heeft veel verdriet en kan niet spreken. Mijn biologische vader was twee maal zo oud als zij en heeft haar misbruikt. Ze wil op mijn vragen over hem verder niet ingaan.

Wederom een teken hoe diep dit zit en hoeveel verdriet je iemand kunt aan doen.

Bert Kreemers namens de commissie HEG noemde in 2014 ons verhaal geen fysiek en psychisch geweld in zijn mails aan mij. Ook de bisschop van Rotterdam weigerde erkenning en excuses.

Weer een tegenslag dat wat ons is aangedaan niet serieus word genomen.

Onze wens is dat we eerherstel, erkenning en genoegdoening krijgen en dat de R.K. Kerk en haar vertegenwoordigers inzien dat zij het zijn die de misstappen hebben begaan.

Ik hoop dat ik de tijd krijg om het verhaal van mijn moeder en mij mondeling te mogen toelichten tijdens het ronde tafelgesprek.

Hoogachtend,
J.H.H. (Henk) Hoek
Viaductweg 3
7471 LR Goor
Tel: 0547-273620
E-mail: familiehoek@hotmail.com